

УДК 821.111 + 821.521

Т. Біляніна, старший викладач

Дніпровський національний університет ім. О. Гончара,
Дніпро

АРХЕТИП ДОМУ У ТВОРЧОСТІ КЬОКО МОРИ

У статті розглядається віддзеркалення архетипу «дім» у романно-автобіографічній творчості японсько-американської письменниці Кьоко Морі. Досліджується особливий погляд транснаціональної письменниці на «батьківщину» та «дім», дистанційований і географічно, і філософськи-лінгвістично.

Ключові слова: японсько-американська література, мультикультуралізм, транскультурна ідентичність, жіноче письмо, архетип.

Сучасна японсько-американська письменниця Кьоко Морі як особистість транснаціональної ідентичності, яка переїхала до США у дорослому віці, сприймає традиційну японську культуру через призму «західного погляду», що представляє особливий інтерес для дослідників її творчості. Вивченню прозової та поетичної творчості К. Морі присвячено роботи Роджера Нойштадтера, Донг Ісбістер, Ватанабе Кайоко, Ііда Міюкі, Масамаі Усуї, Лейлані Лінди Нішіме, Кьоко Норми Нодзакі, Румак Ю.С. та інших дослідників. Особливості художньої манери письменниці, поетика її романів, ліризм, особливості репрезентації східної культури зсередини двох рідних культур визнаються багатьма літературознавцями.

Кьоко Морі створює граничний романно-автобіографічний жанр. Свідомо відсторонюючись від мемуарного жанру в чистому вигляді, К. Морі звертається до нехарактерного для японської літератури відвертого саморозкриття. Її романно-мемуарні твори – не просто хронологічне відтворення подій власного життя, а глибоке особистісне розкриття почуттів, власних уподобань та життєвої позиції. Творчість Кьоко Морі зберігає загальнокультурні риси, торкаючись архетипів, які складаюся стрижень будь-якої культури – «дім», «матір», «батьківщина» тощо, – але вони не є основою, кістяком її романів. Крім поняття дому як «місця для себе» або як «місця пригнічення» з погляду японської жінки, К. Морі звертається і до відчуття «дому» як «батьківщини». Зокрема, останню главу романно-автобіографічного твору «Ввічлива брехня» («Polite Lies») Кьоко Морі присвячує відчуттю «дому», яким воно є для жінки, «caught between cultures».

Кьоко Морі відчуває свій зв'язок не з географічним місцем народження, а лише з емоційним світом дитинства. Про саму Японію К. Морі говорить у мемуарних творах

як про «foreign country»: «*Why not go to Japan?* I thought. After all, it's the only foreign country where I can speak the language» («“Чому б не поїхати до Японії?”», – подумала я. – Врешті рещт, це єдина закордонна країна, мовою якої я володію»). Поняття батьківщини та мови тут розділені, це лише місце, де К. Морі може говорити японською мовою. Так психологічно тонко автор підмічає, що мова не завжди єдиний критерій ідентичності, а особистий вибір людини. Японія – це країна, у якій її ніщо не тримає («I have nothing to hold me anchored to the country of my birth»), хоча у певний момент на зворотному шляху до Америки вона відчуває себе не на своєму місці і серед американців – серед людей, які виглядають «не так, як вона» [6, с. 250]. Про подорож до Японії вона думає саме як про «подорож», а не «повернення додому», і це проходить наскрізно через усі романно-автобіографічні твори К. Морі – ми знаходимо висловлення цього відчуття письменно і у творі «Сон про воду» («*The Dream of Water*»): «“A trip” is how I think of it, not “going back” or “returning”» (Я думаю про це як про “подорож”, а не про “повернення”)» [3, с. 9]. Автор зізнається, що не впевнена, що має називати «домом» та що буде так називати після подорожі до Японії.

Це нетривале перебування у Японії змусило К. Морі відчуття, що її життя могло скластися інакше, і вона не мала б жити у іншій країні, лишивши позаду своє минуле, але це – лише почуття, і воно не впливає на її життєвий вибір («a strong feeling that does not affect the course of my life or the choices I make») [6, с. 249]. Оскільки пошук ідентичності на даному етапі не є актуальним для К. Морі, художньо ця тема не розробляється в її творчості.

У романно-мемуарному творі «Сон про воду» К. Морі знаходить, що відчуття ізоляції поєднує її з новою знайомою Сильвією – американкою, яка живе у Японії, – та приймає це почуття як невід’ємну частину їхнього життя: «We are both outsiders no matter where we go; isolation is a fact of our lives» («Ми обидві є чужинцями, незалежно від того, куди ми їдемо; ізоляція – це факт нашого життя») [3, с. 127]. Автор при цьому не вважає це результатом переїзду до іншої країни, адже вони ніколи і ніде не почувалися вдома, так само, як матір письменниці та її тітка Кейко не мали бути іноземцями, щоб почуватися самотньо та не на своєму місці у японському суспільстві.

У розділі «Дім» твору «Ввічлива брехня» ми бачимо порівняння власного відчуття К. Морі із тим, як його сприймає Холден Колфілд, герой роману Д. Селінджера «Ловець у житі»: «Holden’s rye field is very much like my sense of home: an imagined place that brings together the comforting elements of childhood. <...> For me, the sense of home brings together the paintings and the books my mother taught me to love» («Поле жита Холдена дуже схоже на моє почуття дому: уявне місце, яке поєднує у собі заспокоїливі елементи дитинства. <...> Для мене почуття дому поєднує картини та книги, які мене навчила любити мати») [6, с.256]. Культура «по крові» для К. Морі – це культура по любові, любові та пам’яті про матір. Витвори мистецтва дозволяють їй відчуття себе «вдома» так само, як знайомі пейзажі Кобе: картини на виставці, зображення місць, яких вона раніше не бачила, змушують письменницю відчуття зв’язок із матір’ю. К. Морі пояснює: «The sense of home has little to do with actual places. <...> Art brings me home» («Відчуття дому не має майже нічого спільного з реальними місцями. <...> Мистецтво дає мені це відчуття») [6, с. 255].

Однак, Кьоко Морі зазначає, що відчуває певне протиріччя, хоча й існує багато речей, яким ми надаємо значення дому («We mean so many things by *home*»). К. Морі вважає, що її рідне місто Кобе вона могла б назвати домом, якби це поняття означало лише місто або країну, де людина народилась, але письменниця розуміє «дім» також як місце, де ми можемо творити власне життя. Таким чином, зараз «дім» для неї складається з двох частин: як особливе місце її дитинства та як місце, де вона живе, працює, може бути частиною суспільства та почуватися щасливою, – але ці дві частини складаються у єдине ціле не ідеально. Письменниця не шкодує про переїзд до іншої країни, та стверджує, що не важко залишити «дім» у дорослому віці, коли ти сприймаєш його як місце, де ти народився, а не обрав сам («a place you were born to, not a place you have chosen»), проте К. Морі шкодує, що не має дому, який би поєднував у собі все: минуле, теперішнє та майбутнє [6, с. 252-254].

Найсильнішим її зв'язком із Японією залишається емоційна спорідненість із матір'ю. Образ матері для К. Морі також безпосередньо пов'язаний із її творчістю та мистецтвом: яскраві спогади пов'язані з одягом, який матір шила для неї, а сукня, яку К. Морі одягає на церемонію початку нового шкільного року, стає для автора символічним зв'язком із померлою матір'ю. Віддзеркалення такого сприйняття спорідненості із батьківщиною, домом, матір'ю ми знаходимо не лише у мемуарній, а і у художній творчості письменниці. Так, як сама Морі знаходить зв'язок із минулим через мистецтво, цінити яке її навчила мати, головна героїня першого роману Кьоко Морі «Донька Шідзуко» Юкі шукає у творчості та мистецтві засіб збереження спогадів про матір, яка скінчила життя самогубством. Після того, як мачуха, намагаючись знищити останні зв'язки та пам'ять Юкі про загиблу матір, позбавляється одягу, який Шідзуко шила для доньки, Юкі зберігає спогади про ці речі у вигляді малюнків. Американська письменниця та літературний критик Ліз Розенберг у рецензії роману «Донька Шідзуко» називає мистецтво засобом, який допомагає героїні роману як поглянути назад, так і знайти шлях у майбутнє: «Art is a tool of remembrance, away back. <...>Art also points a way forward, toward reconciliation with the world» («Мистецтво – це засіб зберегти спогади, повернутися назад. <...>Мистецтво також вказує шлях уперед, до примирення зі світом») [8].

Символом початку нового етапу життя мистецтво для Юкі стає тоді, коли дівчина вступає до мистецького коледжу у Нагасакі та полишає рідне місто Кобе: Юкі знаходить спокій та примирення із минулим, водночас зберігаючи зв'язок із матір'ю через творчість. У той же час Хідекі, її батько, надсилає їй альбом з малюнками Шідзуко, що також можна інтерпретувати як спробу відновити зв'язок із донькою через те, що є близьким для неї та її матері. Цього не відбувається, однак вчинок батька певним чином допомагає Юкі у прийнятті смерті матері. Переглянувши малюнки у альбомі, Юкі розуміє, що самогубство матері було засобом боротьби, а не наміром зробити доньку нещасною: «Running down the street, she kept thinking of the various sketches of herself. My mother wanted me to be happy, she repeated to herself. She didn't leave me to hurt me or to make me sad all my life» («Поки Юкі бігла вулицею, вона думала про свої портрети у альбомі. Моя мати хотіла, щоб я була щасливою, повторювала вона собі. Вона залишила мене не для того, щоб зробити мені боляче або щоб я сумувала усе своє життя») [7, с. 196]. Таким чином, альбом з малюнками стає ланкою між минулим та майбутнім Юкі.

Як стверджує Кьоко Морі у есе «Пейзажі», вона не почувається «представником Японії», який намагається інтерпретувати та презентувати японську культуру читачам інших культур: «I have not been able to “remain true” to my ancestors’ heritage, if that means understanding, accepting, and practicing their heritage in a close-to-the-original form in my life and my writing» («Я не змогла «залишатись вірною» спадку своїх предків, якщо це означає розуміти, приймати та втілювати їхній спадок у формі, близькій до оригіналу, у моєму житті та творах») [5, с. 137]. Подібним чином оцінюють творчість письменниці й деякі критики. Зокрема, Річард Едер у рецензії на мемуари «Сон про воду» у виданні «Los Angeles Times» відзначає двоякий характер сприйняття транснаціональною письменницею соціокультурних особливостей її батьківщини, а також пояснює такими особливостями погляду неможливість примирення з минулим та собою, відновлення відносин із батьком та мачухою. «Mori’s eye is cold but clear. Through the clarity filters the beauty of a large heritage that Mori is by now too American to share, but still Japanese enough to appreciate its redeeming value and to be in some measure restored by it» («Погляд Морі холодний, але ясний. Через прозорі фільтри вона бачить красу великого спадку. Морі стала вже занадто американкою, щоб розділити цей спадок, але все ще залишається японкою у мірі, достатній для того, щоб оцінити його спокутуючу цінність, та щоб відчути певне оновлення завдяки йому») [1].

У фінальному розділі автобіографічного роману «Ввічлива брехня» Кьоко Морі пригадує японські пейзажі свого дитинства, дивлячись на хвилі у бухті Сан-Франциско: «The summer I left home, I stood looking at the waves coming in to San Francisco Bay and knew that in a roundabout way, the same water moved back and forth across the world – it didn’t matter where I was» («Того літа, коли я поїхала з дому, я дивилась на хвилі у бухті Сан-Франциско та розуміла, що кружним шляхом та ж сама вода омиває весь світ – то ж немає значення, де я є») [6, с. 258]. Це усвідомлення себе як особи, що належить більш ніж до однієї культури та більш ніж до однієї локації, та відокремлення від них внутрішнього відчуття «дому». Японська дослідниця К. Ватанабе стверджує, що це чітко окреслює транснаціональну позицію К. Морі: як море Сан-Франциско та море Кобе пов’язані між собою, так письменниця не обирає для себе одну з культур, а поєднує їх [9, с. 52].

Архетип дому у творах Кьоко Морі нерозривно пов’язаний з архетипом води, що найбільш яскраво втілене у романно-мемуарному творі «Сон про воду». У третьому розділі «Обриси суші» («Shapes of land») довга пробіжка рідним містом Кобе стає для К. Морі дорогою спогадів та відкриттів тих змін, що відбулись за тринадцять років відсутності письменниці у Японії. Будинку, у якому її матір скінчила життя самогубством, вже немає: на його місці, а також там, де раніше був сад, стоять нові будинки. Будинок на узбережжі, у якому родина К. Морі жила декількома роками раніше, також виявляється обнесеним огорожею та підготованим до знесення. Зміни відбулись і у самому обрисі суші, «shape of land»: за той час, поки К. Морі жила в іншій країні, до узбережжя Кобе додали новий насип, змінивши пейзаж дитинства письменниці до невпізнання. Це стає моментом усвідомлення К. Морі усіх змін, як зовнішніх, так і внутрішніх, що відбулись за час її відсутності. Вода, яка має глибокий символізм у творі «Сон про воду», у цьому епізоді виступає метафорою часу, батьківщини та дому: «The shapes of land and the sea have changed since I last lived here. I continue

to run south, deeper into the old water» («Обриси суші та води змінилися з того часу, коли я жила тут. Я біжу далі на південь, глибше у стару воду»), а люди, які живуть у нових будинках, паркують свої машини та грають у теніс «за межами минулого» К. Морі («They are playing tennis beyond the boundaries of my past, swinging rackets on the old sea» / «Вони грають у теніс за межами мого минулого, розмахуючи ракетками на старому морі») [3, с. 60]. «Стара вода», «старе море» тут – це минуле, спогади, у які письменниця поринає глибше разом із тим, як вона рухається уперед. Про це вона говорить у есе «Уявити мемуари, згадати роман»: «бігти у минуле – це те саме, що рухатись уперед» [4]. К. Морі описує цей момент своєї подорожі як мить, у яку вона відчула себе вільною від минулого, але змогла по-справжньому усвідомити це лише у процесі написання твору, коли зрозуміла, що «нова земля, зроблена зі старого матеріалу» здатна дати їй свободу.

Видозмінений пейзаж, картина, яку К. Морі описує в цьому визначному епізоді, є протилежністю того, що вона часто бачила уві сні протягом тринадцяти років, проведених у США. Уві сні море заливає ті місця, де раніше був суходіл, наяву ж письменниця бачить не менш сюрреалістичну картину. Для К. Морі вода – це сама Японія, але Японія минулого, пейзажі її дитинства. Архетип води яскраво проявляється у романі і як символ життя. Сон про воду, а одночасно і *мрія* про воду – не тільки духовний зв'язок письменниці з батьківщиною, але й мрія про відродження, прагнення до прирєнення з минулим.

Нерозривний зв'язок образів матері, дому, батьківщини висловлений у фінальних рядках роману «Ввічлива брехня»: «I had left home, I was sure, not to forget about my mother, but to be closer to her memory. All these years later, my conviction remains the same: I speak her words though I speak them in another language» («Я поїхала з дому, як я була впевнена, не для того, щоб забути свою матір, а щоб бути ближчою до спогадів про неї. Багато років потому моє переконання не змінилось: я розмовляю її словами, навіть якщо я розмовляю іншою мовою» [6, с. 258]. Як зазначає К. Ватанабе, у цих словах звучить тверда воля К. Морі донести голос однієї японської жінки, що стала жертвою японської «домашньої системи», до жінок усього світу [9, с. 52]. Позиція «над» культурами, «in-between», надає їй можливість стати голосом своєї матері, хоча й розмовляючи іншою мовою.

Отже, для Кьоко Морі образ дому – це не топос і не архетипічне узагальнення, а індивідуально-ліричний центр (модус) усієї оповідальної єдності її творчості. Це бачення «своєї» Японії в новій перспективі, і тема Японії в творчості Кьоко Морі має глибоко особистісний інтимний сенс – це не стільки «моя батьківщина», а нерозривна пам'ять та біль. Це відхід від теми азіатсько-японської літератури, яка стала традиційною, тому так властива азіатсько-американській літературі екзотизація Сходу знята. Для письменниці-японки та для напівавтобіографічного наратора це звичайне життя. В цьому полягає одна з суттєвих відмінностей Кьоко Морі як азіатсько-американської письменниці. Всі характерні для цієї літератури теми редуковані або зняті: замість екзотизації – звичайне життя, повсякденність; замість драми пошуку ідентичності – визначеність долі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Eder R.* Book review / Memoirs: Confronting a Heritage and Its Painful Past: The Dream of Water: A Memoir by Kyoko Mori [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://articles.latimes.com/1995-01-05/news/ls-16376_1_kyoko-mori. – Назва з екрана. Дата звернення 12.03.2018.
2. *Isbister, D. A Transnational Feminist Reading of Kyoko Mori's Polite Lies // Global Perspectives on Asian American Literature.* Eds. Huang Guiyou and Wu Bing / Dong Isbister. – Beijing: Foreign Language Teaching and Research Press, 2008. – P. 276-289.
3. *Mori K.* The Dream of Water / Kyoko Mori. – One Word/Fawcett Columbine, 1996. – 278 p.
4. *Mori K.* Imagining a Memoir, Remembering a Novel / Kyoko Mori // Harvard Review, 2006.
5. *Mori K.* Landscapes / Kyoko Mori // Journal of Youth Services in Libraries. – Winter 1996. V. 9, №2. – P. 135-139.
6. *Mori K.* Polite Lies: On Being a Woman Caught Between Cultures / Kyoko Mori. – Macmillan, 2011. – 272 p.
7. *Mori K.* Shizuko's Daughter / Kyoko Mori. – Fawcett Juniper, 1994. – 214 p.
8. *Rosenberg L.* Children's Books. Review of Shizuko's Daughter [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nytimes.com/1993/08/22/books/children-s-books-310093.html>. – Назва з екрана. Дата звернення 12.03.2018.
9. 渡辺佳余子。キョウコ・モリの祖国日本—新移民の立場から/渡辺佳余子//東京成徳短期大学紀要。 - 2006年、第39号。 - 47-55頁。

Стаття надійшла до редакції 30.03.2018

Т. Белянина, старший преподаватель

Днепропетровский национальный университет им. О. Гончара,
Днепр

АРХЕТИП ДОМА В ТВОРЧЕСТВЕ КЁКО МОРИ

В статье изучается отражение архетипа «дом» в романно-автобиографическом творчестве японско-американской писательницы Кёко Мори. Изучается особый взгляд транснациональной писательницы на «родину» и «дом», дистанцированный и географически, и философски-лингвистически.

Ключевые слова: японско-американская литература, мультикультурализм, транскультурная идентичность, женское письмо, архетип.

T. Belyanina, senior lecturer

Oles Honchar Dnipro National University
Dnipro

THE ARCHETYPE OF HOME IN KYOKO MORI'S WRITING

This article brings into focus presentation of the archetype of home in the autobiographical novels by Japanese American writer Kyoko Mori. The article gives consideration to the transnational author's distinct insight into "motherland" and "home" as geographically and philosophically distanced view.

Key words: Japanese American literature, multiculturalism, transnational identity, women writing, archetype.